

ՄԱՐՄԱՇԵՆԻ ՎԱՆԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼԻՐԻ ԳԱՎԹԻ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱՎՈՐՈՒՄ

Ներկայացվում են հինգ վանական համալիրների՝ Նորավանքի, Գոշավանքի, Հաղպատի, Սանահինի և Հաղարծինի գավիթների համեմատություններ, որոնք ընդգրկում են հատակագծային, ծավալատարածական և կոնստրուկտիվ համակարգերի վերլուծություններ: Արդյունքները ամփոփվել և համեմատվել են Մարմաշենի վանական համալիրի գավթի համապատասխան վերլուծության հետ: Ներկայացված համեմատական վերլուծությունը հնարավոր է դարձրել առաջարկել և հիմնավորել Մարմաշենի վանական համալիրի գավթի վերակազմությունը: Համաչափական համեմատություն է կատարվել նաև համալիրի եկեղեցիների ծավալատարածական հորինվածքի և հատակագծերի միջև:

Առանցքային բառեր. վանական համալիր, գավթ, հատակագիծ, կոնստրուկտիվ համակարգ, ծավալատարածական հորինվածք, համեմատական վերլուծություն

Մարմաշենի վանքը գտնվում է Վահրամաբերդ գյուղի հարակից տարածքում: Մարմաշենի ճարտարապետական համալիրը (Գյումրի քաղաքից 8...9 կմ հեռավորությամբ, դեպի հյուսիս-արևմուտք) Ախուրյանի գեղատեսիլ հովտում է, ձախափնյա մի հարթավայրի վրա [1]:

Վանքից 1 կմ արևելք գտնվում է ուրարտական Արգիշտի I թագավորի արձանագրությունը՝ Էրիախի երկիրը նվաճելու և Իրդանուխի ու Իշգիդուլու քաղաքները գրավելու մասին:

Մարմաշենի վանական համալիրի կառուցումը սկսվել է 986 թ., ավարտվել՝ 994-ին: Այն բաղկացած է 4 եկեղեցիներից, գավթից և 2 փոքր մատուռներից [2]:

Գավթը ավերակ վիճակում է, ամբողջությամբ պահպանվել է գավթի հատակագիծը, արևմտյան ճակատում պահպանվել են քարերի շարքեր, հարավայինում՝ 3, տեղ-տեղ՝ 4, հյուսիսայինում՝ 2...3: Գավթը ծառայել է որպես Պառլավունի իշխանական տոհմի հանգստարան:

Քանի որ պահպանված ավերակը և առկա բեկորները թույլ չեն տալիս լիովին պատկերացում կազմել գավթի նախնական ծավալատարածական հորինվածքի մասին, այդ պատճառով կիրառվել է զուգահեռների մեթոդը:

Գավթի տեսական վերակազմության համար ուսումնասիրվել են նույն ժամանակաշրջանում կառուցված հինգ այլ վանական համալիրների գավթներ՝ Սանահինի (966 թ.), Հաղպատի (X-XIII դդ.), Հաղարծինի (X-XIII դդ.), Գոշավանքի (1188 թ.) և Նորավանքի (XIII-XIV դդ.): Կատարվել է մի քանի տեսանկյունից դիտարկված համեմատական վերլուծություն: Արդյունքները ներկայացված են աղյուսակներում:

Աղյուսակ 1
Համեմատական վերլուծության աղյուսակ ըստ
գավիթների հատակագծային հորինվածքի

ՈՒՆԵՆԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՀԱՄԱՐԱՆՈՒՄ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ԱՄՈՒՆՈՒՄ	ՄԱՐԱՆՈՒՄ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ
			ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ
ՍԱՐԴՈՒՆ			+		+	+		+		+		+	
ՄԱՐԱՆ			+		+	+		+		+		+	
ՄԱՐԱՆՈՒՆ			+		+	+		+		+		+	
ԳՈՐԵԱՆԱԺ			+		+	+		+		+		+	
ԼԱՐԱՆԱՅ			+		+			+	+			+	

բոլոր համալիրներում գավիթը եկեղեցուն կցված է արևմուտքից, երկրորդից՝ 80 % գավիթների երկրաչափական ձևը ուղղանկյուն է, երրորդից՝ 80 % գավիթները ունեն սյուներ, չորրորդից՝ 100 % գավիթները ունեն ընդհանուր պատ եկեղեցու հետ, հինգերորդից՝ 80 % գավիթները եկեղեցուց լայն են, վեցերորդից՝ 60 % գավիթները առանց խորանի են, իսկ 40 %-ը՝ խորանով:

Աղյուսակ 2
Համեմատական վերլուծության աղյուսակ ըստ
գավիթների կոնստրուկտիվ համակարգի

ՈՒՆԵՆԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՀԱՄԱՐԱՆՈՒՄ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ԱՄՈՒՆՈՒՄ		ՄԱՐԱՆ		ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ		ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ		ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ		ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	
			ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ	ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆ
ՍԱՐԴՈՒՆ				+			+	+		+		+		
ՄԱՐԱՆ				+		+			+					
ՄԱՐԱՆՈՒՆ				+			+	+		+		+		
ԳՈՐԵԱՆԱԺ				+			+	+		+		+		
ԼԱՐԱՆԱՅ				+			+	+		+		+		

Աղ.1-ում կատարվել է համեմատական վերլուծություն ըստ գավիթների հատակագծային հորինվածքի՝
 - ըստ կցվածքի գլխավոր եկեղեցուն՝ արևմուտք, հյուսիս, հարավ,
 - ըստ երկրաչափական ձևի՝ ուղղանկյուն կամ քառակուսի,
 - ըստ սյուների տեղադրության՝ անջատ կանգնած կամ որմնասյուներ,
 - ըստ կառուցվածքային հատկանիշի եկեղեցու հետ՝ ընդհանուր պատ կամ սեփական պատ, եկեղեցուց լայն կամ հավասար,
 - ըստ խորանների առկայության՝ խորանով կամ առանց խորանի :

Աղ.1-ը բաժանված է վեց ենթաբաժինների. առաջին բաժնի վերլուծությունից հանգում ենք այն եզրակացության, որ ուսումնասիրված

Աղ. 2-ում կատարված է համեմատական վերլուծություն ըստ գավիթների ծածկի կոնստրուկտիվ համակարգի.

- ըստ եզրային թաղածածկերի՝ խաչվող թաղեր կամ հարթ ծածկեր,
 - ըստ երդիկի ավարտի՝ կաթողիկեով կամ առանց կաթողիկեի,
 - ըստ երդիկի տիպի՝ բրգաձև կամ կոնաձև, ճակտոնով կամ առանց ճակտոնի, տումբայով կամ առանց տումբայի:

Աղ. 2-ը բաժանված է հինգ ենթաբաժինների: Առաջին ենթաբաժինը թույլ է տալիս եզրակացնել, որ եզրային թաղածածկերը՝ ուսումնասիրված բոլոր վանական համալիրներում խաչվող թաղերով են,

երկրորդը՝ 60 % գավիթների երդիկի ավարտը կաթողիկեով է, երրորդը՝ 60 % գավիթների վեղարի տիպը բրգաձև է, չորրորդը՝ 60 % գավիթները ունեն ուղղաձիգ քիվ, հինգերորդը՝ 60 % գավիթները առանց տումբայի են:

Աղյուսակ 3
Համեմատական վերլուծության աղյուսակ ըստ
գավիթների մուտքերի դիրքի

	ՀԱՏԱԿԱԳԻԾ	ԼՈՒՍԱԿԱՐ	ԳԱՎԻԹՆԵՐԻ ՄՈՒՏՔԵՐԻ ԴԻՐՔԻ		
			ԱՄՈՒՍԻՑ	ՀԱՐԱԿ	ՁԱՄՈՒՍ
ՍԱՄԱՐՆ			+	+	+
ՏՈՒՆԱՆԶ			+		
ՀԱՐԱՆՈՒՍ			+		
ՔՐԱՆՈՒՄԵՐ			+		+
ՆԱՐԱՆՈՒՄԵՐ			+		

Աղյուսակ 4
Տոկոսային հարաբերակցություն ըստ
հատակագծային հորինվածքի
և կցվածքի գլխավոր եկեղեցուն

ԴԻՐՔ	100%	80%	60%	40%	20%	0%
ՀԱՏ ԿԵԼԱԾՔԻ ԳԱՎԱԿԱՐԻ ԵՐԴԻԿԸ						
Արևմուտք	+					
Հյուսիս						+
Հարավ						+
ՀԱՏ ԳԱՎԻԹՆԵՐԻ ՀԱՏԱԿԱԳԻՍՏԱՆՈՒ ՀԱՐԱՆՈՒՄԵՐ						
Ուղղանկյուն		+				
Փառակալ					+	
Անջատ կանգնած		+				
Ուղղանկյուն					+	
Շրջանաձև	+					
Մեծական						+
Եկեղեցուց լայն		+				
Եկեղեցուն հավասար				+		
Խորանով			+			
Առանց խորանի						

Աղ. 3-ը ներկայացնում է գավիթների մուտքերի կողմնորոշումը երկրի կողմերի նկատմամբ՝ արևմուտք, հյուսիս կամ հարավ: Աղյուսակում առկա է մեկ ենթաբաժին, որից և պարզ է դառնում, որ բոլոր գավիթները ունեն մուտք արևմուտքից, նաև 20 %-ը՝ հարավից, 40 %-ը՝ հյուսիսից:

Վերլուծությունը ամփոփվել է տոկոսավորման աղյուսակներում (աղ. 4,5):

Աղյուսակ 5
Տոկոսային հարաբերակցություն ըստ
կոնստրուկտիվ համակարգի
և մուտքերի դիրքի

ԴԻՐՔ	100%	80%	60%	40%	20%	0%
ՀԱՏ ԳԱՎԻԹՆԵՐԻ ՄՈՒՏՔԵՐԻ ԴԻՐՔԻ						
Խաչվող թաղեր	+					
Հարթ ծածկեր						+
Կաթողիկեով			+			
Առանց կաթողիկեի				+		
Կոնաձև				+		
Բրգաձև			+			
Ճակատի առկայությամբ				+		
Առանց ճակատի			+			
Տուբայով				+		
Առանց տուբայի			+			
ՀԱՏ ԳԱՎԻԹՆԵՐԻ ՄՈՒՏՔԵՐԻ ԴԻՐՔԻ						
Արևմուտք	+					
Հարավ					+	
Հյուսիս				+		

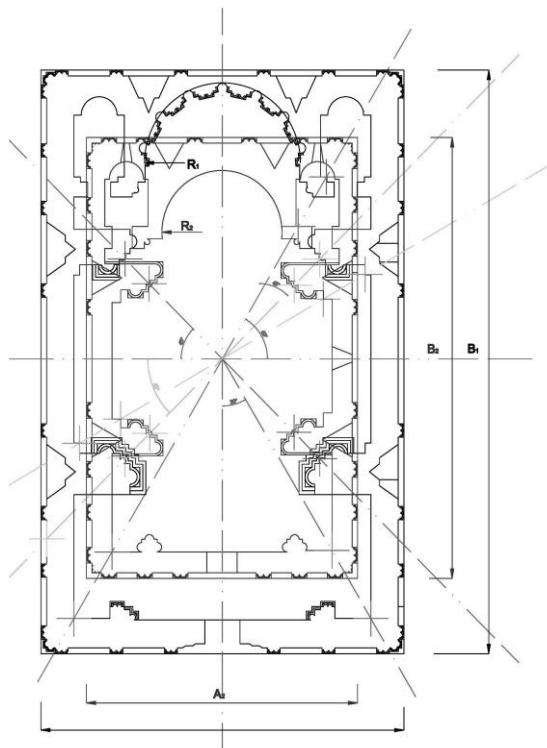
Եզրակացություններ

Դիտարկումները թույլ են տալիս եզրակացնել, որ Մարմաշենի վանական համալիրի գլխավոր եկեղեցու գավիթը

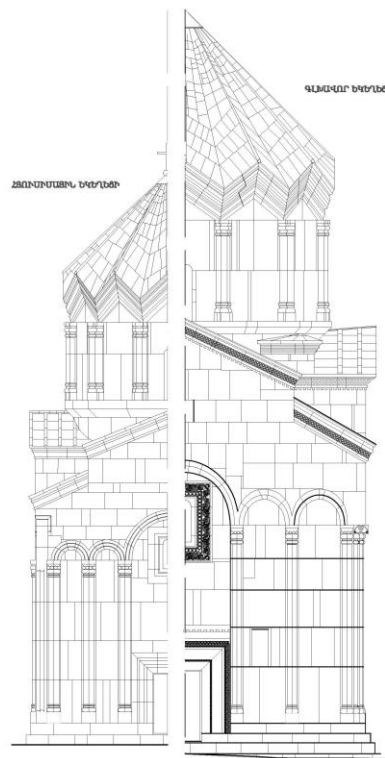
- ունեցել է մուտք արևմուտքից և հյուսիսից,
- կցվածքը գլխավոր եկեղեցուն եղել է արևմուտքից,
- ունեցել է քառակուսի երկրաչափական ձև,
- եղել է անջատ կանգնած սյուներով,
- գլխավոր եկեղեցու հետ ունեցել է ընդհանուր պատ,
- խորան չի ունեցել,
- գավիթը եղել է կաթողիկեով:

Վերլուծությունը հանգում է նրան, որ գավթի թաղածածկերը եղել են խաչվող թաղերով, բրգաձև երդիկով, ճակտոնը բացակայել է և գավիթն առանց տումբայի է եղել:

Կատարվել է նաև հատակագծային և ծավալատարածական համեմատական վերլուծություն: Պարզվել է, որ համալիրի ձախակողմյան եկեղեցու հատակագիծը 1,3 անգամ մեծացնելիս կստանանք գլխավոր եկեղեցու հատակագիծը (նկ. 1, 2):

Նկ. 1. Հատակագծերի համեմատական վերլուծություն

Նկ. 2. Ճակատների համեմատական վերլուծություն

ОБОСНОВАНИЕ РЕСТАВРАЦИИ ПРИТВОРА МОНАСТЫРСКОГО КОМПЛЕКСА МАРМАШЕН

Представлено сравнение притворов пяти монастырских комплексов: Нораванка, Гошаванка, Ахната, Санаина и Агарцина, которое включает в себя анализ планировочных, объемно-пространственных и конструктивных систем. Результаты были обобщены и сравнены с соответствующим анализом притвора Мармашенского монастырского комплекса. Представленный сравнительный анализ позволил предложить и обосновать реставрацию Мармашенского монастырского комплекса. Было проведено также пропорциональное сравнение с объемно-пространственными композициями и планами церквей комплекса.

Ключевые слова: монастырский комплекс, притвор, конструктивная система, объемно-пространственная композиция, сравнительный анализ

A.Zh.Torosyan

JUSTIFICATION OF RABBIT RESTORATION OF MARMARASHEN MONASTERY COMPLEX

The five monastic complexes - Noravank, Goshavank, Haghpata, Sanahin and Haghartsin monastery narthex of comparison that would include planning, dimensional analysis and constructive systems are presented. The results are summarized and compared with analysis of Marmashen monastery in the narthex. The comparative analysis has made it possible to propose and substantiate Marmashen Monastery narthex reconstruction. Proportion comparison is made between the complex of churches dimensional structure and plans.

Keywords: monastery complex, narthex, plan, constructive system, dimensional analysis, comparative analysis

Գրականություն

1. Ալիշան Դ. Շիրակ. Տեղագրություն պատկերացոյց. - Վենետիկ-Սբ Ղազար, 1881:
2. Թորամանյան Թ. Հայ ճարտարապետության պատմություն. նյութեր, Հ. 2. - Երևան, 1948. - 175 էջ:

Թորոսյան Արման Ժիրայրի (ՀՀ, ք. Երևան) – ՃՀՀԱՀ, ճարտարապետության տեսության, պատմաճարտարապետական ժառանգության վերականգնման և վերակառուցման, գեղեցիկ արվեստի և պատմության ամբիոն, դասախոս, (+374)10238251, (+374) 95206455, arman.m.torosyan@gmail.com:

Торосян Арман Жирайрович (РА, г. Ереван) - НУАЧА, кафедра Теории архитектуры, реставрации и реконструкции историко-архитектурного наследия, изящных искусств и истории, преподаватель, (+374) 10238251, (+374) 95206455 arman.m.torosyan@gmail.com.

Torosyan Arman Zhirayr (RA, Yerevan) - NUACA, Chair of Theory of Architecture, Restoration and Reconstruction of Historical Heritage, Fine Arts and History, lecturer, (+374) 10238251, (+374) 95206455, arman.m.torosyan@gmail.com.

Ներկայացվել է՝ 08.05.2015թ.

Ընդունվել է տպագրության՝ 20.05.2015թ.